УДК 930.2

Глибицька С. Б.
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

СОРАТНИЦЯ Х. Д. АЛЧЕВСЬКОЇ, ВЧИТЕЛЬКА Є. Д. ГОРДЄЄВА (ЧИРИКОВА): ГРОМАДСЬКИЙ ТА ОСОБИСТИЙ РАКУРС

Єлизавета Дмитрівна Гордєєва (Чирикова) – з тих безвісних трудівниць на ниві освіти, про яких у статті «Харьковская частная женская воскресная школа» писав Я. В. Абрамов: *«Мало кому известны имена лиц, работавших в Харьковской частной женской воскресной школе за первые годы ее существования, а между тем они все свои силы употребили на выработку типа воскресных школ, между тем они с величайшей любовью работали над созданием наилучших приемов ведения дела в воскресной школе, между тем они, тратя свои досуги на работу в воскресной школе, находили возможность готовить для педагогических собраний обширные доклады по всевозможным вопросам, выставляемым жизнью воскресной школы, и всю душу вкладывали в отыскание решения этих вопросов»* [1, с. 124]. Відомості про Є. Д. Чирикову (в заміжжі Гордєєву) доводилося збирати по крихтах. Однак, нас зацікавила ця вчителька, чия багаторічна педагогічна діяльність поки не отримувала належного висвітлення. Крім того, у неї є ще одна незаперечна заслуга: вона стала матір'ю, яка виховала відомих в різних галузях науки і культури синів. Але про це – нижче.

Єлизавета Дмитрівна Чирикова, тоді ще незаміжня дівчина, на початку 1860-х років почала викладати в організованій у Харкові жіночій недільній школі, де з 1862 р. стала працювати і Христина Данилівна Алчевська. Коли в 1863 р. недільні школи в країні були закриті (уряд побоявся «крамоли», що розповсюджувалася в деяких з них), молоді подвижниці продовжували вести заборонені заняття на дому. У книзі Д. І. Багалія та Д. П. Міллера «История г. Харькова за 250 лет его существования» серед тодішніх соратниць Алчевской виділено одне прізвище – Є. Д. Чирикової (Гордєєвої) [3, с. 744].

У 1970 р. Х. Д. Алчевській вдалося добитися відкриття власної приватної недільної школи. Її подруги-вчительки, в тому числі Є. Д. Чирикова, стали упорядковувати школу, створювати при ній бібліотеку. Для цього вони, а також деякі інші приватні особи, жертвували для школи книги і речі. Як пише С. Миропольський у книзі «Школа и общество», *«пожертвования были весьма дороги»* [14, с. 19].

З відкриттям школи заняття тривали офіційно. Я. В. Абрамов наголошує: *«Школа была поставлена таким образом, что в противоположность нашим учебным заведениям, в которые учащиеся стараются не ходить при всяком удобном случае, ученицы стремились в нее, как на какой-то праздник»* [1, с. 122]. Є. Д. Чирикова була однією з тих, хто створював таку атмосферу. Вона, за свідченням С. Миропольського, була *«особенной искусницей в преподавании предметных уроков»* [14, с. 57].

«Достоинство ее в этом отношении находило признание не только в среде учительской корпорации школы, но и в среде учениц. Так еще в 1871 г., после предметного урока «Яблоня», ученицы старшего класса поручили г-же Алчевской (на общей спевке, бывающей у последней) благодарить Елизавету Дмитриевну и просить ее остаться навсегда их учительницей. Надо заметить, что предметные уроки читались учительницами по очереди; урок же г-жи Чириковой так понравился ученицам, что они желали бы изменить существующий порядок уроков в пользу любимой учительницы» [14, с. 57].

Ця обставина викликала на зборах вчительок питання про доцільність зосередити предметні уроки в руках однієї вчительки-спеціалістки. Питання це викликав запеклі суперечки, але зійшлися на тому, що *«для желающих поучиться вести предметные уроки будет в высшей степени полезно видеть преподавание и ведение их опытною специалисткой. Словом, уроки, как и следовало ожидать, были поручены г-же Чириковой, которая и вела их с блестящим успехом»* [14, с. 57–58].

Однак, сама ж Єлизавета Дмитрівна і заперечувала проти того, щоб вчительки обмежувалися тільки одним предметним уроком: *«Не должно упускать из виду и интересов преподавательниц, – говорила она, – ибо не подлежит ни малейшему сомнению, что школа будет идти дальше тем лучше, чем всестороннее будут приготовлены к своему делу все, принимающие участие в преподавании. <...> Можно ли назвать хорошим того учителя, который неподражаем в рассказах о жизни животных и становится в тупик, когда дети заведут с ним речь о встретившемся дереве? А это легко может случиться с человеком знающим, но привыкшим толковать только об известных предметах, не касаясь ничего другого»* [14, с. 58–59].

Все ж питання про системну предметному освіту в недільній школі ставилося вчительками неодноразово, але вирішити його було неможливо через неоднорідність груп і неакуратність у відвідуванні школи ученицями. Є. Д. Чирикова висловлювала таку думку: *«Если нет возможности ввести общую систему в преподавании предметных уроков, то ничто не мешает, по крайней мере, каждый урок делать настолько законченным, чтобы он оставлял после себя цельное впечатление приобретенного знания»* [14, с. 60]. Так вона і проводила свої уроки.

На початку 1870-х рр. Є. Д. Чирикова вийшла заміж за студента Петра Андрійовича Гордєєва. П. А. Гордєєв, відучившись три роки в Харківському ветеринарному інституті, перевівся на ветеринарне відділення Імператорської Медико-хірургічної академії (Санкт-Петербург). Там він був залишений *«для усовершенствования»* та призначений асистентом, пізніше – ординатором при терапевтичній клініці.

Єлизавета Дмитрівна жила з чоловіком в Санкт-Петербурзі, де в 1875 р. народила свого первістка Тараса (згодом став відомим біологом). У тому ж році П. А. Гордєєв захистив магістерську дисертацію і був призначений на посаду приват-доцента кафедри зоофармакології і рецептури Медико-хірургічної академії [6]. Єлизавета Дмитрівна влаштувалася працювати вчителькою в жіночу гімназію.

В 1879 р. Петро Андрійович був призначений на посаду професора Харківського ветеринарного інституту, і сім'я Гордєєвих переїхала до Харкова. Тут в 1882 р. Єлизавета Дмитрівна народила дочку Христину (стала шкільним лікарем), пізніше – синів: в 1889 р. – Дмитра (в майбутньому відомий археолог і мистецтвознавець) і в 1894 р. – Богдана (в історію російської літератури увійшов під псевдонімом «Божидар»).

У 1889–1898 рр. Є. Д. Гордєєва викладала російську мову і словесність у Другій харківській жіночій гімназії, була членом її опікунської ради [16, с. 342], продовжувала працювати в недільній школі Х. Д. Алчевської.

У Христини Данилівни Алчевської виник задум, який разом з іншими вчительками вона блискуче втілила в життя: був утворений фундаментальний бібліографічний посібник «Что читать народу?: Критический указатель книг для народного и детского чтения», в якому прийняла участь і Єлизавета Дмитрівна Гордєєва [20].

Перший том покажчика вийшов в 1884 р. У його створенні брали участь, крім Алчевської, ще 10 вчительок. Друге видання першого тому складалося з урахуванням зауважень, що з'явилися в рецензіях. Воно було надруковано в 1888 р. і мало понад 1000 сторінок. Покажчик пропонував для позакласного читання в гімназіях чотири «бібліотеки», причому кожна наступна доповнювала попередню і кожна з них мала 7 відділів: «Духовно-нравственный», «Литературный», «Естествознание», «Исторический», «Биографический», «Географический», «Земское дело и народное хозяйство».

Є. Д. Гордєєва прийняла участь у відділах «Литература» та «История», найістотніший її внесок – у біографічний відділ. Вона рекомендувала до прочитання твори і біографії таких відомих письменників, як В. А. Жуковський, Г. Р. Державін, В. А. Крылов, О. С. Пушкін, О. В. Кольцов, М. О. Некрасов, І. С. Нікітін, Т. Г. Шевченко, Ф. М. Достоєвський, І. С. Тургенєв, і в цьому ж ряду – поета-самоучки Ф. Н. Слєпушкіна. Також радила ознайомитися з біографіями вчених: М. В. Ломоносова, К. Ліннея, Ж.-Л. Л. Бюффона, В. Франклина,

Т. Эдварда, й не забула винахідника-самоучку І. П. Кулібіна, астронома-самоучку Ф. О. Семенова та інших вихідців з народу. Серед людей мистецтва вона представляла італійського скульптора А. Канову, російського іконописця О. В. Ступіна, композиторів Й. Гайдна, М. І. Глинку, Л. ван Бетховена, В. А. Моцарта, Н. Паганіні. З представників інших напрямків суспільного життя – президента США Дж. Вашингтона, винахідника книгодрукування І. Гуттенберга.

У книзі наведені фрагменти з її вчительського щоденника під загальною назвою «Из записной тетради попечительницы сельской школы». З них виявляється, що Єлизавета Дмитрівна проводила заняття в сільській школі, читала дітям книги, обговорювала з ними прочитане.

Так починалася робота з освічення простих людей. Для більш широкого охоплення читачів і була створена книга «Что читать народу?», котра згодом мала продовження (усього вишло три томи).

Перший том покажчика удостоївся високої оцінки на виставці в Парижі. *«Метод ее признан был совершенно новым, оригинальным, вся книга – ценным вкладом в народно-учебную библиотеку»* [14, с. 105]. У французькій пресі з'явилися схвальні відгуки про діяльність харківських вчительок [15]. Журі присудило Х. Д. Алчевській найвищу нагороду – «diplome d'honneur» (почесний диплом), а для вчительок, які приймали участь у виданні, виділило дві золоті і дві срібні медалі. Христині Данилівні була надана можливість самій вирішувати, кому з десяти співробітниць їх вручити. Алчевська розподілила нагороди таким чином: золоті медалі отримали Л. Є. Єфимович та О. М. Калмикова, срібні – Є. Д. Гордєєва та А. Д. Іванова [14, с. 103].

У подальшому бібліографознавці відзначили, що ця праця була новаторською і в плані вивчення читацьких інтересів і складання покажчика на основі такого вивчення [10, с. 419], і в тому, що для оцінки книг укладачами вперше використовувалися думки самих читачів з народу та був створений новий метод дослідження психології читацького сприйняття [13, с. 141]; покажчик виявився новаторським і з точки зору форми і структурної організації матеріалу [12, с. 30–31].

Також було видано тритомник «Что читать взрослым» (перший, другий і третій роки навчання), утворений, як значиться на титулі *«учительницами воскресных школ при ближайшем участии Х. Д. Алчевской»*. Вочевидь, Є. Д. Гордєєва також прийняла участь у цій великій праці.

Багато років потому, у 1912 р., на святкуванні піввікового ювілею педагогічної діяльності Х. Д. Алчевської гарячі вітання отримали і її соратниці Є. Д. Гордєєва та А. Д. Іванова, які вчителювали в недільній школі з перших років її існування протягом тривалого часу [2, с. 79].

Заслуги Єлизавети Дмитрівни Гордєєвої не вичерпуються її педагогічною та просвітницькою діяльністю. Ця особистість цікава і з іншої точки зору – приватної, сімейної.

Ймовірно, її батько – учитель Першої чоловічої гімназії Дмитро Петрович Чириков (1818–1868). Народився він в слободі Мерчик Валківського повіту Харківської області. Був сином селянина, який керував маєтком багатої поміщиці Надаржінской. У 1838 р. закінчив Харківську губернську гімназію (згодом перейменовану в «Першу чоловічу») і вступив на історико-філологічний факультет Харківського університету. Після закінчення його – і до виходу у відставку через хворобу (в 1863 р.) – читав курс російської мови і словесності в Першій чоловічій гімназії. Підробляв приватними уроками, паралельно працював в кращих чоловічих і жіночих пансіонах, а з часу відкриття в Харкові ветеринарного училища (1851) читав в ньому лекції зі свого предмету. Коли після важкої і тривалої хвороби він помер, то залишив свою сім'ю майже без коштів [4, с. 384].

Його син (і, вочевидь, брат Є. Д. Гордєєвої) Андрій Дмитрович Чириков (1849–1912) вступив в 1859 р. в Першу чоловічу гімназію, але в 1864 р. внаслідок хвороби батька, був позбавлений можливості продовжувати гімназійний курс і влаштувався на роботу до

аптеки. У 1869 р. здав іспит для отримання звання аптекарського помічника при Харківському університеті. У 1870–1871 рр. прослухав в університеті курс наук для фармацевтів, який закінчив з відзнакою. Оскільки в той час не вистачало посібників з фармакогнозії, склав підручник, який був виданий університетом в 1871 р. У 1871–1876 рр. працював в Слов'янську, Бахмуті (Донецька губернія). 1877 р., повернувшись до Харкова, отримав посаду лаборанта хімічної лабораторії Харківського університету. Згодом став завідувачем лабораторією, ординарним професором кафедри фармації і фармакогнозії. Паралельно працював професором кафедри фармації і фармакогнозії Ветеринарного інституту, а в 1910 р. став директором цього інституту. З 1910 р. також працював за сумісництвом помічником директора Жіночого медичного інституту. Брав участь у міському самоврядуванні – був гласним Харківської міської думи (в 1881–1890 рр.). Вів активну роботу в Товаристві допомоги нужденним студентам Харківського університету, в Медичному товаристві і особливо в Фармацевтичному товаристві, головою якого був [19].

Сини Є. Д. Гордєєвої стали відомі, кожен у своїй галузі, далеко за межами міста Харкова і Російської імперії.

Старший син – Тарас Петрович Гордєєв (1875–1967) – видатний біолог, ґрунтознавець і педагог [7, 17]. Народився, як уже повідомлялося, в Санкт-Петербурзі. З 1879 р. жив з батьками в Харкові. Закінчив Сумське реальне училище, потім – сільськогосподарське відділення Ново-Олександрійського інституту сільського господарства та лісівництва (1894–1898). Під час навчання особливо цікавився ботанікою, ґрунтознавством і експериментальною агрономією. Його увагу привернула ґрунтотвірна діяльність дощових черв'яків і вплив їх на врожаї. Ще будучи студентом, відкрив два нових види дощових черв'яків.

Після закінчення вузу працював на посаді ґрунтознавця в різних установах Харкова і Саратова, брав участь в дослідженнях ґрунтів і складанні ґрунтових карт в самих різних регіонах європейської частини країни. У 1909–1922 рр. жив в Уссурійському краї, викладав природознавство в жіночій учительській семінарії в Нікольську-Уссурійському, де здобув великий авторитет. Став членом ради Південно-Уссурійського відділення Російського Географічного товариства. Їздив в експедиції, в тому числі в Японію (вивчав вулкани) і Корею.

1922 р. переїхав до Харбіна (Північно-Східний Китай), де працював до 1962 р. Читав лекції з ботаніки, зоології, ґрунтознавства в різних гімназіях, училищах, технікумах і на курсах – фармацевтичних, фельдшерсько-акушерських, сільськогосподарських та ін. Займався дослідженням та картографуванням ґрунтів, збором наукових колекцій, заснуванням ботанічних садів і дослідних ділянок. У 1934–1935 рр. брав участь у маньчжурсько-монгольській експедиції Миколи Реріха.

1962 р. Т. П. Гордєєв залишив Китай, прямуючи до Бельгії, в будинок для людей похилого віку, де і помер в 1967 р., на 92-му році життя. А роком раніше, в 1966 р., в м. Кембриджі (США) був випущений «Сборник материалов к библиографии Т. П. Гордеева», приурочений до дев'яносторіччя з дня його народження. Кілька видів і різновидів рослин російські і китайські ботаніки назвали ім'ям Гордєєва [17].

Другий син Єлизавети Петрівни – Дмитро Петрович Гордєєв (1889–1968) – відомий археолог і мистецтвознавець [9].

У 1908 р. він закінчив Третю харківську чоловічу гімназію. У тому ж році вступив на природниче відділення фізико-математичного факультету Харківського університету. Через рік перевівся на історико-філологічний факультет, який закінчив в 1913 р. Був залишений на кафедрі історії та теорії мистецтва для наукової роботи. Завідував фондами університетського музею витончених мистецтв, проводив польові дослідження українського мистецтва під керівництвом проф. Ф. І. Шмідта. Досліджував архітектурні пам'ятники Харкова, Придністров'я, середньовічні твори давньоруського та українського мистецтва, мистецтва Візантії, Вірменії та Грузії.

З 1922 р. – дійсний член Кавказького історико-археологічного інституту в Тифлісі (нині – Тбілісі). З 1926 р. керував секцією мистецтвознавства при науково-дослідній кафедрі історії європейського мистецтва (Харків), харківської секцією Київської кафедри мистецтвознавства. Працював у Всеукраїнському археологічному комітеті, в Українському НДІ сходознавства. З 1930 р. – викладач, професор Харківського художнього інституту [9].

1933 р. заарештований в Тифлісі за звинуваченням в участі в неіснуючої контрреволюційної організації наукових і музейних працівників. Був засуджений до 5 років виправно-трудових таборів, які відбував у Байкало-Амурському виправному таборі. Достроково звільнившись в 1937 р., жив на Кавказі – в Кутаїсі, пізніше – в Тбілісі. З 1952 р. і до кінця життя працював співробітником Державного музею мистецтв Грузії [18].

Докладне дослідження життєвого і творчого шляху Д. П. Гордєєва поміщено в статті С. А. Іваненко «Життєвий шлях мистецтвознавця Дмитра Петровича Гордєєва (спроба реконструкції)» [11].

Третій син Єлизавети Дмитрівни – Богдан Петрович Гордєєв (1894–1914) – відомий в літературі як поет-футурист Божидар. Богдан закінчив Третю харківську чоловічу гімназію із золотою медаллю. Разом з братом Дмитром займався в художній студії «Голубая лилия». Успішно вивчав мови (в т.ч. санскрит). Захоплювався музикою (був здібним піаністом). У 1913 р. вступив до Харківського університету, але несподівано забрав документи і таємно виїхав до Смоленська. Там він жив більше півроку, заробляючи приватним викладанням. У березні 1914 р. приїхав до Москви, зблизився з футуристами. У квітні 1914 р. повернувся до Харкова, де разом з поетами Г. Петниковим і М. Асєєвим організував літературно-видавничу групу «Лирень». Стан депресії, частково пов'язаний з початком першої світової війни, призвів поета до самогубства. Після його смерті стараннями брата Дмитра була видана книга Божидара «Бубен» (1914). У 1916 р. вийшла теоретична праця поета «Распевочное единство». Його експерименти зі словом високо цінував В. Хлєбніков. Він проголосив Божидара «воїном часу», поставив його ім'я під своїм противоєнним маніфестом «Труба марсиан» (1916) [5].

Для повноти сімейної картини слід сказати і про дочку Є. Д. Гордєєвої – Христину.

Христина Петрівна Гордєєва (1882 – померла між 1937 і 1947 рр.) закінчила Другу жіночу гімназію. У 1906–1909 рр. була вільною слухачкою медичного факультету Харківського університету. До революції працювала лікарем в медичному закладі під назвою «Союз для борьбы с детской смертностью в России «Капля молока»». Після революції – шкільним санітарним лікарем [8].

Таким чином, на прикладі Єлизавети Дмитрівни Гордєєвої можна побачити, що коло сподвижниць Х. Д. Алчевської становили неординарні, самобутні особистості, які сприяли розвитку народної освіти і вміли дати належне виховання і всебічну освіту своїм дітям.

Джерела та література

1. Абрамов Я. В. Харьковская частная женская воскресная школа / А. Я. Абрамов // Наши воскресные школы. Их прошлое и настоящее / Я. В. Абрамов. – Санкт-Петербург, 1900. – С. 116–239.
2. Христина Даниловна Алчевская. Полувековой юбилей (1862–1912) : [сборник]. – Москва : Тип. Т-ва И. Д. Сытина, 1912. – [4], 244 с. : 13 л. портр.
3. Багалей Д. И. История г. Харькова за 250 лет его существования : ист. моногр. : в 2 т. Т. 2 / Д. И. Багалей, Д. П. Миллер. – Харьков : Зильберберги С-вья, 1912. – 972 с.
4. Биографический словарь бывших питомцев Первой харьковской гимназии за истекшее столетие, 1805–1905 / сост. Н. А. Чеканов. – Харьков : Рус. типо-лит., 1905. – 441, 26 с.
5. Богомолов Н. А. Божидар / Н. А. Богомолов // Краткая литературная энциклопедия. – Москва, 1978. – Т. 9. – Стб. 136 ; Парнис А. Е. Божидар / А. Е. Парнис // Русские писатели, 1800–1917. – Москва, 1989. – Т. 1. – С. 307 с фот.) ; Пилипчук Р. В. Божидар / Р. В. Пилипчук // Енциклопедія сучасної України. – Київ, 2006. – Т. 3. – С. 172 з фот.,;

Салтанова І. М. Божидар Богдан Петрович / І. М. Салтанова // Літературна Харківщина / за ред. М. Ф. Гетьманця. – Харків, 1995. – С. 66–67.

6. Гордеев (Петр Андреевич) // Энциклопедический словарь / изд. Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – Санкт-Петербург, 1893. – Т. 9. – С. 220–221 ; История Имп. Военно-медицинской (бывшей медико-хирургической) академии за сто лет. 1798–1898 / под ред. Ивановского. – Санкт-Петербург, 1898. – С. 643 ; Рудик С. [Петро Андрійович Гордєєв] / С. Рудик // Гордість «Харьковского ветеринарного института Императора Николая I» (1805–1905) / С. Рудик. – Київ, 2009. – С. 123–125, 213–223, 369.
7. Гордеев Тарас Петрович // Русские ботаники : биогр.-библиогр. слов. – Москва, 1947. – Т. 1. – С. 328.
8. Гордеева Христина // Списки посторонних слушателей Харьковского университета на 1907–1908, 1908–1909 а.г. – Харьков, 1907, 1908. – С. 33, 9 (згідно рокам); «Весь Харьков» на 1915, 1917, 1925, 1926, 1930, 1937 г.: справ. кн. – Харьков, 1915, 1917, 1925, 1930, 1937. – Стб. в 1915 г.: 155, 90, разд. паг.; далі за роками: стб. 82, 51, 279, с. 46, 25, разд. паг.
9. Гордєєв Дмитро Петрович // Художники України : енцикл. довід. – Київ, 2006. – Вип. 1. – С. 176.
10. Здобнов Н. В. История русской библиографии до начала XX века / Н. В. Здобнов. – 2-е изд. – Москва : Изд-во АН СССР, 1951. – 512 с.
11. Іваненко С. О. Життєвий шлях мистецтвознавця Дмитра Петровича Гордєєва (спроба реконструкції) / С. О. Іваненко // Культурна спадщина Слобожанщини. Культура, мистецтво, філософія, охорона пам'яток : зб. наук.-попул. ст. – Х., 2011. – С. 23–32.
12. Лутовинова В. Христина Алчевська та її внесок в теорію і методику вибіркового бібілографування / В. Лутовинова // Вісн. Кн. Палати. – 1998. – № 2. – С. 30–33.
13. Машкова М. В. История русской библиографии начала XX века (до октября 1917 года). – Москва : Книга, 1969. – 488 с.
14. Миропольский С. Школа и общество : Частная Харьковская женская воскресная школа. – Санкт-Петербург : Тип. И. Н. Скороходова, 1892. – 107 с.
15. Награды за труд // Харьк. губ. ведомости. – 1890. – 19 марта.
16. Список лицам, служащим по Харьковскому учебному округу. – Харьков : Паровая тип. И лит. Зильберберга, 1898. – 619 с.
17. Стивел И. К. Славный харбинец из Харькова [Т. П. Гордеев] / И. К. Стивел // Восемьдесят плюс : дневник с приложеними / И. К. Стивел. – Харьков, 2016. – Прил. 1. – С. 429–452.
18. Ханко В. М. Гордєєв Дмитро Петрович / В. М. Ханко // Енциклопедії сучасної України. – Київ, 2006. – Т. 6. – С. 236 з фот.
19. Чириков Андрей Дмитриевич // Биографический словарь бывших питомцев Первой харьковской гимназии за истекшее столетие, 1805–1905 / сост. Н. А. Чеканов. – Х., 1905. – С. 381–383 ; Чириков А. Д. Чириков Андрей Дмитриевич / Профессор А. Д. Чириков // Медицинский факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905) / под ред. И. П. Скворцова, Д. И. Багалея. – Харьков, 1905–1906. – С. 82–84 ; Выборы помощника директора [Женского медицинского института] // Южный край. – 1910. – 12 нояб. – С. 6 ; Славетні імена Національного фармацевтичного університету. Ректори та професори. – Харків, 2005. – С. 33–34 з фот.
20. Что читать народу? Критический указатель книг для народного и детского чтения. Т. 1 / сост. учительницами Харьк. частн. жен. воскрес. школы Х. Д. Алчевскою, Е. Д. Гордеевой, А. П. Гришенко [и др.]. – 2-е изд., испр., доп. – Санкт-Петербург : Тип. В. С. Балашева, 1888. – VIII, 805 с., XXI стб.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Кафедра українознавства
Центр краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька
Центр українських студій імені Д. І. Багалія
Харківська обласна організація Всеукраїнського жіночого товариства імені Олени Теліги

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА РОДИНИ АЛЧЕВСЬКИХ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ БІОГРАФІСТИКИ

Харків-2017

УДК 929.52АЛЧ(063)
ББК 63.214я431
І 90

Затверджено до друку науково-методичною радою
Центру краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька ХНУ імені В. Н. Каразіна
(протокол № 1 від 26 січня 2017 р.)

І 90 Історико-культурна спадщина родини Алчевських: теоретичні та прикладні аспекти біографістики. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. – 68 с.

УДК 929.52АЛЧ(063)
ББК 63.214я431

У збірнику вміщено матеріали доповідей Всеукраїнської наукової конференції «Історико-культурна спадщина родини Алчевських: теоретичні та прикладні аспекти біографістики», приуроченої до 175-річчя просвітительки Христини Данилівни Алчевської, 150-річчя композитора Григорія Олексійовича Алчевського і 140-річчя співака Івана Олексійовича Алчевського.

Видання буде цікавим для істориків, музеєзнавців, мистецтвознавців, краєзнавців, усіх, хто цікавиться проблемами історичної біографістики.

Матеріали публікуються у авторській редакції

© Харківський національний університетімені В. Н. Каразіна, 2017
© Автори, 2017

ЗМІСТ

Розділ І. Історія родини Алчевських

Милославський Д. К.
«Український Карузо» Іван Алчевський
в музикознавчих працях Кирила Милославського 3
Борисова Т. М., Троян А. Т.
До історії відомих родин. Алчевський Іван 18
Трофименко Т. М.
До історії епістолярію Христі Олексіївни Алчевської 21
Кутья О. А.
Просвітницько-педагогічна спадщина Христини Данилівни Алчевської 26
Бондаренко С. К. «Читка»: Свобода інтерпретації текстів
у просвітницькій діяльності «Гуртку» Х. Алчевської
(остання третина ХІХ ст.) 31
Чуркіна В. Г., Водолажченко Н. А.
Дидактичні погляди на освіту
для дорослих Христини Алчевської 34

Розділ ІІ. Меморіальна та сімейна історія

Куделко С. М.
Проблемы реализации проекта Центра краеведения
имени академика П. Т. Тронько «Харьковский некрополь» 41
Дідик М.
Некрологи університетських професорів як джерело для біографічних досліджень 44
Глибицька С. Б.
Соратниця Х. Д. Алчевської, вчителька Є. Д. Гордєєва (Чирикова):
громадський та особистий ракурс 49
Арзуманова Т. В.
Міжпоколінна ретрансляція етнічної культури як шлях до збереження
етнічної ідентичності (на прикладі спільноти старообрядців УКраїни) 55
Солошенко О. М.
Свідчення покоління дітей Другої світової війни
як джерело біографічної інформації
(з досвіду студентських усноісторичних досліджень) 61